Florea Ioncioaia • Leonidas Rados

(coordonatori)

FRAGMENTE DE PE UN CÂMP DE LUPTĂ: STUDII ÎN ISTORIA UNIVERSITĂȚII



Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
2018

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
Fragmente de pe un câmp de luptă: studii în istoria universităţii / coord.: Florea Ioncioaia, Leonidas Rados. - Iaşi: Editura Universităţii „Al. I. Cuza”, 2018
Index
ISBN 978-606-714-477-2

I. Ioncioaia, Florea (coord.)
II. Rados, Leonidas (coord.)

37

Cuprins

Universitarii și extrema dreaptă: cazul Dragoș Protopopescu de la Universitatea din Cernăuți

Anca Filipovici

Institutul pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale, Cluj-Napoca

Introducere

Deși au fost concepute ca laboratoare de creare a elitelor naționale și a unei clase de mijloc meritocratice, universitățile din România interbelică nu constituiau doar spațiul științei sau al schimbului de idei, ci și un teren al propagandei și manifestărilor politice, atât prin cadrele didactice înregimentate sau afiliate diverselor mișcări politice, cât și prin studenții care se identificau cu o ideologie sau alta. Universitarii contestau definirea activităților proprii ca fiind „politice" și mizau pe faptul că zidul universității era destul de impermeabil, pentru a separa activitatea didactică de cea politică. În realitate, însă, spațiul universitar și arena politică și-au intersectat constant teritoriile.

Există deja o istoriografie dezvoltată pe marginea politizării spațiului academic, cu accent pe radicalizarea politică a tineretului naționalist. Istoria universitară interbelică este marcată mai ales de revendicările studențești sub egida Uniunii Naționale a Studenților Creștini, de ultra-naționalismul completat de formule anti-minoritare – mai ales anti-evreiești –, precum *numerus clausus*, încadrate, după anii '30, într-un asalt general al ideologiilor europene de extremă dreaptă. Această derivă nu înseamnă, totuși, că istoria studențimii din cele două decenii interbelice se identifică, reducționist, doar cu această direcție.

Politizarea tineretului interbelic se produce pe un fond complex, marcat de o criză a valorilor potențată, la finalul primului deceniu, de o criză economică, neajunsuri materiale și profesionale grefate pe așteptări iluzorii, de un sistem socio-politic deficitar, incapabil să creeze un proiect coerent de angrenare a tineretului; apoi, de lipsa unor lideri cu viziuni democratice, secondată de apariția unor figuri charismatice dedicate extremei drepte. Radicalizarea survine astfel într-un context în care democrația parlamentară apare ca leagăn al politicianismului, în timp ce flamura naționalistă se prezintă ca singura soluție pentru

„salvarea” nației. Dacă dinspre partidele clasice răzbat doar corupția și interesele proprii, minoritarii – în speță evreii – sunt considerați „inamici” – de fapt, țapi ispășitori – prin prezența notabilă în universități și profesii liberale, asupra lor planând și acuza de trădători comuniști, infideli țării. Toate acestea alimentează pornirile radicale ale unui tineret dezorientat, care, de altfel, se află și la o vârstă a actelor revoluționare. Încrederea în propriul rol istoric nu survine însă doar dintr-o conștiință interioară. Un impact considerabil l-au avut și mentorii, propaganda din discursuri și presa scrisă.

Propaganda naţionalistă desfăşurată de o largă parte a presei româneşti interbelice se accentuează în anii ’30 pe fondul crizei economice, al eşecurilor înregistrate de guvernările liberale sau ţărăniste şi al ascensiunii extremismului în Europa. Pe lângă publicațiile „cu tradiție”, încep să apară şi alte tribune care, fără a fi neapărat organe oficiale, pun în mişcare discursuri propagandistice în favoarea Ligii Apărării Național-Creştine (LANC) sau a mişcării legionare, dar şi a totalitarismului de dreapta, în general. Articolele semnate de unii universitari pentru a orienta publicul cititor către valorile extremismului sunt promovate în contrapondere cu politica deficitară a partidelor clasice. Ceea ce publiciştii ultranaţionalişti vehiculau ca imbold constructiv era de multe ori o revoltă anti-sistem, dar una care lua și forma unor mobilizări antidemocratice și antisemite.

Influența profesorilor se exercită, așadar, nu numai prin prelegerile cu finalitate politică, ținute la cursuri sau conferințe, dar și prin publicații de largă audiență. Mentorul prin excelență al tineretului studențesc interbelic și al intelectualilor extremei drepte a fost filosoful Nae Ionescu, profesor la Universitatea din București și director al ziarului *Cuvântul*[1]. În toamna anului 1933, Nae Ionescu se apropie de Mișcarea Legionară, pe fondul convingerilor sale antiliberale și al decepțiilor legate de apropierea PNL de Camarila regală[2]. Într-o anumită măsură, mentor poate fi considerat și Nichifor Crainic, deși concepția sa etnocratică și ortodoxistă probabil că a prins mai mult în mediile teologice, mai ales la facultatea de profil din Chișinău, unde era cadru didactic. Lipsa carismei sau a unei legături apropiate cu studenții nu îl favorizează însă în acest tablou[3]. În universitățile din provincie se disting însă și alte figuri de universitari cu influență: A.C. Cuza la Iași[4] sau Traian Brăileanu la Cernăuți[5].

[1] Despre influența lui Nae Ionescu, vezi George Voicu, *Mitul lui Nae Ionescu*, Bucureşti, Editura Ars Docendi, 2000; vezi și perspectiva controversată din Marta Petreu, *Diavolul și ucenicul său. Nae Ionescu – Mihail Sebastian*, Iași, Editura Polirom, 2009.

[2] Zigu Ornea, *Anii treizeci. Extrema dreaptă românească*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1995, p. 224-225.

[3] Ținuta modestă, de „plebeu”, retorica sămănătoristă, opusă frazelor percutante ale lui Nae Ionescu, creau o discrepanță majoră între cei doi universitari, cf. George Voicu, „Antisemitismul lui Nichifor Crainic”, în *Holocaust. Studii și cercetări*, vol. 1, nr. 1, 2009, p. 74.

[4] Horia Bozdoghină, *Antisemitismul lui A.C. Cuza în politica românească*, Bucureşti, Editura Curtea Veche, 2012.

[5] Radu Florian Bruja (coord.), *Traian Brăileanu. Studii, documente. Încercări literare*, Iaşi, Editura Junimea, 2011; Anca Filipovici, „Mechanisms of Anti-Semitism in 20th Century Bukovina. Case Study: Sociologist Traian Brăileanu (1882-1947)”, în *Holocaust. Studii și cercetări*, vol. VIII, nr. 1 (9), 2016, p. 119-139.

Din rândul profesorilor cernăuțeni s-a remarcat însă și un alt formator de opinie, publicist și pamfletar vehement care a alunecat pe panta propagandei extremiste în anii ’30: filologul anglist Dragoș Protopopescu. Demersul de față reconstituie evoluția politică a universitarului, pe baza articolelor din presă și a unor documente de arhivă. Radicalizarea profesorului afiliat Mișcării Legionare este privită în conexiune cu influența pe care propaganda sa a avut-o în rândul tineretului universitar.

La distanță de aproape un secol de la frământata perioadă interbelică ce a precedat dictaturile de dreapta, spațiul cultural românesc dezbate și „se zbate” între receptarea critică a istoriei și recuperarea unor personalități asociate extremei drepte, fie prin propaganda sau înregimentarea în Mișcarea Legionară, fie implicate în aparatul de stat represiv al guvernării antonesciene. Fie că e vorba de Nichifor Crainic, Vintilă Horea, Radu Gyr, Mircea Vulcănescu sau alții, argumentele reconsiderării pornesc de la distincția între operă – dacă există –, competențele profesionale, și mai apoi rolul sau funcția deținută în cadrul mișcărilor sau măsurilor nedemocratice. Antisemitismul, ca accesoriu al gândirii politice sau ca principală ideologie, implică în această discuție grade și contextualizări ce ar permite punerea la dosul istoriei a unor acte reprobabile sau discutabile, în timp ce segmentul vertical al coloanei unora ar trebui așezat la loc de cinste.

Preambulul carierei universitare: axa Cernăuți – Londra

Despre universitarul Dragoș Protopopescu s-a scris destul de puțin, iar despre publicistul propagandist radical, încă și mai puțin. Este recunoscut astăzi ca un excelent anglist – foarte bun cunoscător al literaturii și politicii engleze –, traducător, critic și istoric literar. Pe baza surselor disponibile, biografia lui este schițată critic de Andi Bălu[6], care reconstituie succint principalele etape ale vieții pe marginea corespondenței lui Protopopescu, completând episoadele epistolare cu perioada de detenție rememorată în romanele *Fortul 13* și *Tigrii*. Portretizat ca o personalitate inteligentă, libertină, excentrică prin „dandy-ism”, Protopopescu s-a dovedit și un pamfletar talentat, deși „a risipit, printr-un nonconformism nativ, nespusă energie în articolele de ziar, din *Calendarul* și *Buna Vestire*, pentru a critica slăbiciunile democrației românești și a susține Garda de Fier”[7]. Bălu oferă astfel câteva indicii ale activității publicistice, dar nu intervine propriu-zis în analiza surselor.

Format în mediul academic bucureștean, cu studii doctorale la Paris și Londra, Protopopescu a stabilit legături profesionale cu mediul universitar în 1923, în calitate de conferențiar la Facultatea de Filosofie și Litere din Cernăuți, iar din 1925 ca titular la Catedra de Limba și literatura engleză[8]. Mentorul său

[6] Andi Bălu, *O perspectivă românească asupra literaturii engleze*, București, Editura Fundației Culturale Române, 2002.

[7] *Ibidem*, p. 252.

[8] *Monitorul Oficial*, Partea I, nr. 54, 8 martie 1925, p. 2452-2453.

din tinerețe, care l-a și propulsat în carieră, a fost profesorul și teoreticianul Mihail Dragomirescu, cu care corespondează o perioadă. Instalat deja la Cernăuți, în 1924, discipolul venit din sudul țării își exprima disconfortul față de mediul multietnic bucovinean în care nu se putea adapta, strecurând și primele sale reacții de antipatie față de evrei:

> Pe aici a intrat zâzanie printre goi, la Universitate și aiurea. Jidovii râd în barbă. Atmosfera e de nesuportat, în ciuda sforțărilor înțelepte ale Nistorenilor [...]. Sunt singur aici și aerul e tare. Nu mă împac nici cu clima, nici cu semiții[9].

Până la începutul anilor '30, va petrece cea mai mare parte a timpului studiind în străinătate, fără a manifesta o apetență deosebită pentru domeniul didactic, și cu atât mai puțin pentru provincia bucovineană în care i se facilitase obținerea unui post (profesorul provenea din Călărași, fiind la primele sale conexiuni cu Bucovina). Încă din 1920, din perioada doctoratului, Protopopescu întreține o corespondență cu mai tânărul prieten Tudor Vianu[10]. Conform epistolelor sale, perioada 1920-1930 este una a muncii asidue, sistematice, în condiții materiale precare. Pe cât de interesat se manifesta pentru chestiuni literare și pentru o viitoare carieră, pe atât de distanțat părea a fi de evoluțiile politico-ideologice din țară. În 1926, an în care activase ca director al Teatrului Național din Cernăuți, Protopopescu nota că lipsește săptămânal de la Universitate din rațiuni inerente funcției administrative[11]. Un an mai târziu, își anunța plecarea la Londra, „fiindcă mi-am găsit suplinitor la catedră și în chipul acesta pot evada pentru cel puțin 8-9 luni"[12]. În anii următori, din 1928 până în 1930, se afla încă la Londra unde „voi mai întârzia pe aici binișor – căci e, într-adevăr, singurul loc unde mă regăsesc"[13].

După finalizarea perioadei londoneze, la începutul anilor '30, filologul revine pentru totdeauna în țară. Se apropie de cercul lui Nichifor Crainic, căruia îi trimitea creații la *Gândirea* încă din anii trecuți, probabil prin intermediul unui apropiat al revistei, prietenul Tudor Vianu. Relația cu Crainic determină progresiv aplecarea spre politică, prin cooptarea ca prim redactor la *Calendarul*, în 1932. Radicalizându-se treptat, filologul își va exprima pe parcurs susținerea pentru Mișcarea Legionară. Numele său s-a aflat inclusiv pe listele legionarilor, la alegerile din 1932, unde a candidat ca deputat de Botoșani[14]. A fost întemnițat pentru propagandă legionară în 1934, după asasinarea lui I.G. Duca, și în 1938, odată cu suprimarea Mișcării.

---

[9] Andi Bălu, „Epistolar Dragoș Protopopescu către Mihail Dragomirescu", în *Manuscriptum*, nr. 1-4, 2001, p. 179.

[10] În *Scrisori către Tudor Vianu*, vol. I (1916-1935), București, Editura Minerva, 1992.

[11] *Ibidem*, p. 183.

[12] *Ibidem*, p. 211.

[13] *Ibidem*, p. 233.

[14] Inițial, Codreanu propusese lui Nichifor Crainic candidatura, dar acesta îl va recomanda pe mai tânărul coleg de redacție, Protopopescu. La Botoșani, candidatul va întruni însă un scor modest, cf. Arhiva Consiliului Național de Studiere a Arhivei Securității (*infra* ACNSAS), fond Penal, dosar 016602 – Dragoș Protopopescu, vol. 1, f. 52.

În publicistica sa, critica acerbă adusă partidelor clasice s-a conjugat treptat cu propaganda exaltată pentru naționalism radical, antisemitism și hitlerism, devenind un vocal promotor al legionarilor. Principalele sale editoriale, cele mai multe de primă pagină, se regăsesc în *Calendarul* (1932-1933), *Sfarmă Piatră* (1935-1937), *Porunca vremii* (1935-1936), *Buna Vestire* (1937-1938). Fără intenția de a realiza o sinteză a textelor sale din aceste reviste, rândurile următoare vor avea în vedere anumite chestiuni pe care Protopopescu le-a urmărit în perioada 1932-1938 și care conturează și opțiunile sale politice: problema studențească și universitatea, Bucovina, legionarismul, antisemitismul.

Pentru tineretul studențesc naționalist

În anii în care promotorii naționalismului reclamau redefinirea statului prin preeminența etnicului românesc, propaganda din presa scrisă era principalul mecanism de influențare a publicului, inclusiv a studenților. De la această premisă a pornit probabil și Nichifor Crainic, atunci când a conceput, în 1932, ziarul *Calendarul*, un canal secundar de propagare a concepțiilor politice gândiriste. Publicația propunea un program naționalist „constructiv", pentru românism și ortodoxie, dezbărat de conflictul între clase, având ca public țintă tineretul intelectual, iar ca lider favorit al mișcării naționaliste pe Corneliu Zelea Codreanu, cu care va colabora însă temporar. Veleitățile propagandistice i-au fost recunoscute teologului în repetate rânduri, căci, în 1935, odată cu intrarea în Liga Apărării Național-Creștine condusă de profesorul A.C. Cuza, este desemnat responsabil cu „îndoctrinarea și organizarea tineretului"[15]; în 1940, în guvernul Gigurtu, devine ministru al Propagandei Naționale; în guvernarea național-legionară, președinte al Radiodifuziunii; iar în guvernarea antonesciană, din nou, ministru al Propagandei Naționale. *Calendarul* se pare că a avut o influență masivă, cu atât mai mult cu cât după doi ani a fost interzis și nici o altă guvernare – fie ea sub Carol II sau sub Ion Antonescu – nu i-a mai acordat vreodată autorizație de funcționare, ca urmare a concurenței nefaste aduse dictaturii oficiale[16].

În calitate de redactor-șef al *Calendarului*, Dragoș Protopopescu a fost o verigă de bază în acest angrenaj, chiar dacă memoriile lui Crainic sau pasajele de roman în care Protopopescu își evocă șeful nu trădează vreo apropiere deosebită între cei doi. În textele sale din acest ziar, un loc central îl ocupă problema studențească. Sub lupă este plasată adesea universitatea bucovineană, fapt decurgând din cunoașterea îndeaproape a acestui mediu. Publicația conținea, de altfel, o pagină săptămânală dedicată problemelor studențești, cu titlul *„Calendarul" studentului*, iar începând cu numărul 7, o anchetă (*Cuvântul profesorului, cuvântul studentului*) legată de situația studențimii și de conexiunile între student și politică, la care răspund, în tandem, un profesor și un

[15] Nichifor Crainic, *Memorii. Zile albe, zile negre*, vol. 1, București, Casa Editorială Gândirea, 1991, p. 287.

[16] *Ibidem*, p. 291.

student din diferite centre universitare. La începutul anilor ’30, principalele semnale de alarmă erau legate de condițiile traiului cotidian, degradate și mai mult de criza economică, dar și de unele prevederi noi din legislația universitară sau de noile condiții pentru admiterea în profesiile liberale.

Cauza neajunsurilor era identificată în proasta guvernare și „elementul străin”, evreii. De pildă, președintele Cercului studențesc de la Cernăuți, studentul Ion Negură, are ocazia să prezinte în ziar, din perspectiva sa, situația din Bucovina: studenții provin din familii sărace, cu excepția celor evrei, apreciere trunchiată, dar dominantă în epocă. La admitere, bacalaureații poartă după ei „certificatul de pauperitate” pentru cazare în cămin, dar localurile sunt neîncăpătoare, iar studenții sunt excluși de la administrarea lor. Apoi, Negură reclamă tăierea parțială a subvențiilor, fapt ce afecta fondul de burse. Cantinele au trecut printr-o schimbare radicală în anii crizei, acolo fiind doar „frig și gol”, iar în camere, doar „pâine și ceapă”.

În plus, la finalul anului 1931 s-au răspândit manifeste comuniste la cantină și în universitate, care condamnau naționalismul oligarhilor exploatatori și îndemnau la susținerea Uniunii Sovietice, dar „tirade ca acestea au fost respinse cu scârbă de studențime”. Avertismentul lui Negură suna prevestitor: „nu-i nimic mai primejdios ca pustiul și decepția în sufletul unui tânăr”[17]. Liderul cernăuțean intervine și în ancheta ziarului, subliniind că idealul tinerilor ar trebui să fie munca, restabilirea legăturii între studiu și vocație, naționalismul, dar că, în același timp, „profesorii să nu vadă în studenți numai niște indivizi aplecați spre scandal și tulburări. Între cei ce au înțeles starea sufletească adevărată a studențimii și studenți, legătura este perfectă. Sunt destule exemple”[18].

Unul dintre exemple era tocmai profesorul Dragoș Protopopescu. În primele numere, articolele sale sunt atacuri punctuale la guvernare. Acestea nu anunțau încă viitoarea adeziune la Mișcarea Legionară, deși, din pozițiile sale, se deduce susținerea pentru studenții naționaliști. Pe fondul agitațiilor studențești se înscriu primele sale poziționări tranșante, care contestau măsurile represive adoptate de ministrul Argetoianu față de studenții naționaliști:

> Studenți în acțiunea cărora eu văd o mustrare de neam și-n sângele cărora eu citesc o ofrandă, faceți din palma voastră bici cu cinci sfârcuri, și încleștați-vă pumnul în chip de cnut ca să loviți cu el, de acum înainte, ori de câte ori întâlniți pe stradă: obraji puhavi ai politicei noastre falimentare, obrajii de gutapercă ai Argetoianului[19]!

Deși un îndemn simbolic, adresarea era cât se poate de directă și demonstra încă o dată granițele volatile între mobilizarea politică și activitatea de la catedră. Susținerea profesorului a alimentat probabil nevoia de acțiune a studenților, cu atât mai mult cu cât legăturile dintre tineri și redacția

[17] Ion Negură, „Pe marginea vieții materiale”, în *Calendarul*, I, nr. 21, 14 februarie 1932, p. 3.
[18] În *Calendarul*, I, nr. 27, 20 februarie 1932, p. 3.
[19] Dragoș Protopopescu, „Ruritania în sfârșit sângerează”, în *Calendarul*, I, nr. 61, 25 martie 1932, p. 1.

Calendarului părea consolidată, aceasta și datorită prezenței în consiliul de redacție a profesorului cernăuțean. Nu întâmplător, în februarie 1932, studenții organizaseră la Cernăuți o manifestație de simpatie pentru ziarul *Calendarul*, ocazie cu care tinerii și-au reiterat și pozițiile anticomuniste[20]. Atacurile la adresa puterii au dus însă la suspendarea ziarului pentru două luni. La redeschidere, incisivitatea lui Protopopescu se mai domolise, dar se compensa prin elogiile aduse tinerilor naționaliști:

> Cum să nu facă studenții politică? […] De la Fichte la Iorga, studenții au făcut totdeauna politică […]. Nimic altceva nu visează acești tineri. Sunt cei mai frumoși pe care i-am avut cândva. Observați spiritul lor de jertfă, neostoitul lor curaj, decența și sobrietatea ținutei[21].

Așa cum am menționat anterior, în corpul studențesc existau și alte orientări politice, unii studenți fiind afiliați partidelor clasice. La Cernăuți, în jurul profesorului liberal Ion Nistor, se coagulase o grupare de tineri care, încercând construirea unei cariere pe această cale, răspundea apelurilor de susținere ale PNL. În timpul campaniei electorale dinaintea alegerilor din 1932, indulgența autorităților față de actele politice ale studenților neafiliați LANC sau Gărzii, în contrapartidă cu măsurile severe luate față de tinerii naționaliști mult mai vocali, îi ridicau pe aceștia din urmă pe un soi de piedestal al valorii:

> Să nu fii fericit atunci că legionarii Gărzii de Fier s-au făcut vinovați numai de crima de a cutreiera țara călare – cum îi acuză, alarmat, *Viitorul* – sau de a demasca politica subversivă a partidelor? Și să nu admiri pe studentul care e arestat din senin în drum spre casă numai fiindcă se cheamă legionar, în vreme ce de la Președinția Consiliului pornesc exact în aceeași zi ordine scrise ca *Tineretul universitar din București să pornească în propagandă electorală pentru guvern în județul Ciuc*[22]?

Începând cu anul 1933, Protopopescu semnează articole cu caracter politic, analiză de politică externă, probleme ale studențimii și ale Bucovinei, în general. Scrisul său pe parcursul anilor 1932-33 reflectă radicalizarea sa treptată. Dacă în primul an al revistei biciul era îndreptat mai ales către partidele interne și eșecul lor în crearea unei societăți coezive, filologul evoluează treptat spre susținerea naționalismului rasist, a hitlerismului și a Gărzii ca singure alternative la colapsul nației. Aplombul radicalizării are în fapt aceeași cadență cu cea din redacția *Cuvântului*, ziarul condus de Nae Ionescu. Protopopescu se adăuga astfel pleiadei de intelectuali care confereau legionarismului sprijin politic și ideologic, fără a se ridica, ce-i drept, la nivelul de fascinație atins de

[20] E. P., „Studențimea cernăuțeană în contra comunismului. Manifestația de simpatie pentru ziarul Calendarul și d. Nichifor Crainic", în *Calendarul*, I, nr. 12, 5 februarie 1932, p. 4.
[21] Dragoș Protopopescu, „Prigoana tinerilor", în *Calendarul*, I, nr. 75, 23 iunie 1932, p. 1.
[22] D. Protopopescu, „Antreprenorii morții!", în *Calendarul*, I, nr. 93, 11 iulie 1932, p. 1.

colegul său de generație filosof. În plus, între Nichifor Crainic, șeful lui Protopopescu la *Calendarul*, și Nae Ionescu nu au existat relații cordiale de-a lungul anilor, ci mai degrabă un soi de concurență în acorduri naționaliste.

Liantul între studenții din Cernăuți și *Calendarul* se reiterează cu o nouă declarație de susținere în cel de-al doilea an de apariție. Studenții din toate centrele se coalizaseră contra măsurilor luate de autorități cu ocazia solemnității depunerii unei cruci pe mormântul Eroului Necunoscut din Parcul Carol, București. Și la Cernăuți se organizase o manifestație de solidaritate cu studenții din capitală. Printre altele, s-a strigat: „Trăiască Biserica Ortodoxă!”, „Jos francmasoneria internațională!”, „Trăiască ziarul Calendarul!”, „Trăiască Nichifor Crainic!”. Între cei care au rostit cuvântări de susținere în legătură cu incidentul s-a numărat și Dragoş Protopopescu[23].

În primăvara anului 1933, agitațiile studențești sunt semnalate de presă în toată țara. Au loc represiuni antilegionare puternice, adesea abuzive, arbitrare, instituite de guvernul Vaida Voevod. Sunt împiedicate marșuri, adunări, activități ale taberelor legionare[24]. La Cernăuți au loc manifestații legionare punctuale. Cu ocazia unui proces în care erau anchetați comuniști locali, se produc atacuri asupra sediilor de gazete evreiești și incidente la o reprezentare teatrală evreiască. Evreii replică cu devastarea sediilor asociațiilor studențești, iar în mai, ca urmare a unei altercații anterioare legate de folosirea limbii idiș în universitate, studenți evrei înarmați cu pumnale atacă studenții creștini[25]. Senatul decide judecarea agresorilor evrei și continuarea cursurilor, dar studenții creștini împiedică accesul acestora la cursuri și revendică utilizarea exclusivă a limbii române în incinta universității. Doleanțele studenților sunt incluse în memorii adresate universității, în care se solicită reducerea taxelor școlare, dar și eliminarea agresorilor evrei și sistarea publicațiilor evreiești blamate pentru propagandă, urmate apoi de introducerea *numerus nullus*[26]. Situația degenerează într-un „război” de uzură între autorități și studenți, cu implicarea forțelor de poliție. Nemulțumiți că revendicările nu sunt acceptate de universitate, studenții declară grevă generală și refuză să se înscrie la examene, iar universitatea este ocupată de armată. Studenții solicită apoi ajutorul pentru eliberarea din arest a studentului Piticariu (încarcerat la Iași) către A.C. Cuza și Codreanu. Facultatea de Filosofie și Litere suspendă examenele din vară, iar unii profesori, precum D. Protopopescu, se solidarizează cu tineretul. Atitudinea profesorilor față de incidente creează două tabere, între care Protopopescu distinge, pe de o parte, profesori în slujba evreilor „masoni” și, de cealaltă parte, „elementele bune” de

[23] „Impozante manifestații în centrele studențești pentru Sfânta Cruce”, în *Calendarul* , II, nr. 283, 30 ianuarie 1933, p. 3.

[24] Maria Someșan, *Universitate și politică în deceniile 4-6 ale secolului XX. Episoade și documente*, București, Editura Universității din București, 2004, p. 121.

[25] Radu Florian Bruja, *Extrema dreaptă în Bucovina*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2012, p. 79.

[26] „Memoriul studențimii creștine de la Universitatea din Cernăuți”, în *Calendarul*, II, nr. 373, 20 mai 1933, p. 6.

la Cernăuți, precum legionarul Traian Brăileanu, dar și Alexe Procopovici sau Grigore Nandriș, apropiați de liberali[27].

Cursul evenimentelor a determinat apropierea tot mai strânsă a filologului de Mișcarea Legionară. În toamnă, el vizitează șantierul de construire a Casei Legionarilor Răniți la Bucureștii-Noi, iar legionarii capitalizează prezența intelectualului printre cărămizi, imortalizând momentul prin fotografia publicată în revista *Axa*[28]. Exprimându-și admirația pentru tinerii lucrători legionari (studenți, profesori, licențiați, ingineri, arhitecți), Protopopescu conchide: „corporatismul a reabilitat munca, asociind pe patron cu lucrătorul [...], fascismul a făcut din muncă un adevărat exercițiu religios”[29].

Tot în această perioadă apar și primele tentative de argumentare ideologică a naționalismului radical, limitându-se însă la preluarea ideilor de tip slogan ale propagandei naziste:

> [...] nația e conștientul, rasa e subconștientul unui neam. Una se întemeiază pe cealaltă. Naționalismul e argumentul rasismului, rasismul e mistica naționalismului. Și dacă sunt Români ce n-au nație, e fiindcă n-au rasă[30].

Aluziile la românii fără rasă îi vizează pe evrei, față de care Protopopescu manifestă atitudini diferențiate. Antisemitismul său pare a fi unul construit recent, „prin contaminare”, odată cu stabilirea în Bucovina. Departe de el resorturile antisemite înrădăcinate în biografie sau în istoricul familiei, cu atât mai mult cu cât provine dintr-o zonă cu un factor de diversitate redus. Regionalismul bucovinean, a cărui marcă o constituie tocmai multietnicul, nu este interiorizat de filolog, mai ales că apropierea sa, anevoioasă, de Bucovina s-a datorat circumstanțelor profesionale. Așa cum îi mărturisea profesorului Dragomirescu cu ani în urmă, provincia era un topos în care se integra cu greu, iar prezența numeroasă a evreilor alimenta această stare de dezrădăcinare. Principala asociere cu care Protopopescu operează este cea între evrei și comuniști, unul dintre stereotipurile antisemite primare de după război. În plus, argumentele rasiale, atunci când sunt invocate în editoriale, au o anumită doză de stângăcie prin argumentația exaltată. Pe de altă parte, universitarul nuanțează adesea: o distincție clară se face între evreii sefarzi, asimilați, și cei răsăriteni, purtători ai microbului stalinist[31].

Spre finalul anului 1933, Garda de Fier este desființată de prim-ministrul I.G. Duca, iar în paralel, ca urmare a agitațiilor studențești, Ministerul Instrucțiunii aduce amendamente legii educației din 1932. Prin acestea se reglementează cu strictețe activitatea tineretului, impunând un control atent mai ales asupra

---

[27] Dragoș Protopopescu, „Universitatea din Sadagura”, în *Calendarul* , II, nr. 400, 23 iunie 1933, p. 1.

[28] „Casa Legionarilor răniți”, în *Axa*, nr. 22, 12 noiembrie 1933, p. 5.

[29] Dragoș Protopopescu, „O nouă etică a muncii”, în *Calendarul*, II, nr. 458, 29 august 1933, p. 1.

[30] Idem, „Naționalism și rasism”, în *Calendarul*, II, nr. 379, 28 mai 1933, p. 1.

[31] Idem, „Calendarism și antisemitism”, în *Calendarul*, II, nr. 354, 26 aprilie 1933, p. 1.

asociațiilor studențești, văzute ca principală sursă de mobilizare politică[32]. Represaliile legionare au dus însă la scurt timp la asasinarea prim-ministrului I. G. Duca, la 29 decembrie 1933. În zilele următoare au avut loc o serie de arestări, inclusiv ale unor intelectuali considerați autori morali ai crimei. Protopopescu a fost inclus în acest lot, fiind încarcerat la Jilava. După câteva luni, la 18 martie 1934, este eliberat din închisoare prin intervenția lui Nicolae Titulescu, diplomat cu care stabilise relații anterioare la Londra[33].

Scurta perioadă de carceră nu descurajează însă implicarea politică, ci creează deținuților o conștiință a sacrificiului, consolidând identificarea cu legionarismul și încrederea în Căpitan. Experiența închisorii va fi descrisă de Protopopescu, în stilul său pamfletar, în romanul *Fortul 13*, prilej cu care va reitera unele argumentații ideologice fragile. Acțiunea debutează în orașul Bucara [București – n.m.] din Ruritania [România – n.m.], unde personajul principal este ridicat de poliție „fiindcă pur și simplu s-a întâmplat ca domnul Eulampe Sibică [personaj în care se identifică autorul – n.m] să aibe ochii verzi”[34]. Motivul încarcerării – propaganda pro-legionară – este redat astfel prin metafora cromatică a legionarismului. Odată instalat la închisoarea de la Dumbrava [Jilava – n.m.], Sibică începe să întâlnească pe ceilalți deținuți „de elită” (Mihail Polihroniade, Nichifor Crainic, Mircea Eliade, Zizi Cantacuzino etc.), cărora le schițează portrete expresive. Umorul englezesc pe care Protopopescu și-l însușise prin contactul îndelungat cu spațiul cultural britanic creează tonalitatea întregului volum. În câteva rânduri, autorul încearcă să surprindă evreul din România, apelând la două tipare „de tradiție”, cel al evreului negustor și cel al evreului străin. Astfel, evreul ar fi „un om care se naște negustor de mărunțișuri, trăiește milionar și moare cetățean englez”. Gradul redus de integrare a unora dintre comunități indică un alt motiv de respingere, redat ironic: „Numai ei fac lucruri așa de autohtone... Cele mai românești nume ei le au [...]. Limba cea mai autohtonă, în frunte cu Barbu Lăzăreanu, ei o vorbesc”[35].

În schimb, relația cu legionarismul este tratată în termeni cât se poate de sobri și se fundamentează pe corespondența perfectă între spiritul libertin al autorului și imperativul de dezrobire al crezului legionar, manifestat ca

> [...] estetică a vieții, libertarism național, desubjugare de minciuna politicianistă, de robia streinismului și samavolnicia unei autorități vândute streinului [...] legionarismul e născut pe vârfuri de Rarău, în aerul vast și liber, în juruințe numai față de Dumnezeu și adevăr, comandantul lui: arhanghelul libertății[36].

---

32 „Regulamentul general de aplicare a legii pentru organizarea învățământului universitar”, în *Monitorul Oficial*, Partea I, nr. 286, din 11 decembrie 1933.

33 Nichifor Crainic, *op. cit*., p. 267.

34 Dragoș Protopopescu, *Fortul 13*, București, Editura Cugetarea, 1936, p. 7.

35 *Ibidem*, p. 16.

36 *Ibidem*, p. 284.

După eliberarea din închisoare, la 18 martie 1934, Protopopescu va lăsa garda jos și se va dedica, pentru scurtă vreme, activității de cercetare, publicând în reviste culturale studii și creații fără conotații politice. Din 1935, însă, reia colaborarea cu Crainic, care între timp se distanțează de legionari și facilitează crearea Partidului Național Creștin prin fuziunea dintre grupările lui Octavian Goga și A.C. Cuza. În perioada 1935-1937, editorialele lui Protopopescu vor apărea în *Sfarmă Piatră* și în *Porunca Vremii*.

La Sfarmă Piatră și Porunca Vremii

Sfarmă Piatră apare în noiembrie 1935, la inițiativa lui Crainic, care rămăsese fără *Calendar*, cu sprijinul financiar al lui Stelian Popescu, directorul *Universului*[37]. Încă de la început, *Sfarmă Piatră* a marșat pe propaganda naționalist-extremistă, excluzând însă componenta legionară. Protopopescu publică din primele numere editoriale de atac la putere, la sistemul democratic sau la populația evreiască: „[...] vorbesc de evreii mari fiindcă aceia interesează antisemitismul meu”[38]. Lipsesc însă evocările exaltate ale Căpitanului, conform indicațiilor editoriale date din umbră de Crainic. Cu toate acestea, în numerele din 1936 încep să fie publicate fragmente din romanul *Fortul 13*. Problema universitară nu mai ocupă nici ea prima pagină, deși speranța este direcționată tot spre tineretul naționalist, „acustica justă a neamului – care oricât de divizat aparent, e unul sau va fi unul [...]”[39]. Protopopescu nu își uită în schimb salvatorul, pe Nicolae Titulescu, căruia îi rezervă un adevărat *laudatio*, la doi ani de la intervenția în favoarea sa[40].

O apropiere mult mai strânsă de tineretul studențesc se reflectă în paginile *Poruncii Vremii*, care pare un continuator al *Calendarului*, din perspectiva liniei de discurs. Numerele din mai 1935 anunță, de altfel, includerea unei coloane dedicate nevoilor studenților, după modelul instaurat de *Calendarul*. Studenții revin cu articole, reiterând revendicările legate de condițiile de studiu și de necesitatea îndepărtării „dușmanului nației”, evreul: „De ce stăm cu brațele încrucișate, când Porunca Vremii ne ordonă hotărâtor să începem lupta de renaștere națională cât mai este vreme și înainte de a pieri ca națiune?”[41] Ziarul desfășura o campanie de promovare insistentă și publica periodic listele nominale ale plătitorilor de abonamente, între care predominau nu doar studenții, cât mai ales preoții, învățătorii și funcționarii.

---

[37] Zigu Ornea, *op. cit.*, p. 244.

[38] Dragoș Protopopescu, „Naționalism și naționaliști”, în *Sfarmă Piatră*, nr. 6, 20 decembrie 1935, p. 3.

[39] *Ibidem*.

[40] Dragoș Protopopescu, „Nicolae Titulescu, omul”, în *Sfarmă Piatră*, nr. 7, 2 ianuarie 1936, p. 4. Și cu un an în urmă, Protopopescu scria în termeni asemănători despre diplomat. Exaltat, anglistul îl caracteriza pe „cel mai mare geniu politic contemporan” în termeni definitivi: „Nicolae Titulescu e o idee, un om, o faptă”, în *Gândirea*, nr. 1, ianuarie 1935, p. 43.

[41] George Iftimescu, „La Botoșani jidanii sunt majoritari”, în *Porunca Vremii*, nr. 95, 18 februarie 1935, p. 3.

Protopopescu începe să publice aici din numărul din 11 mai 1935, cu un apel la unitatea forțelor naționaliste ale epocii. În raport cu articolele de analiză politică internă și externă, problema studențească este abordată punctual, tot ca mecanism de critică a puterii, pe care o acuză de manipulare. Cu acest prilej, însă, creează o convenabilă contrapondere prin propriul exemplu, refuzându-și orice influență asupra studenților:

> Demagogia universitară îmi repugnă. Sunt poate singurul profesor universitar din țară care n-a luat parte până acum la nici un congres sau întrunire de studenți, n-a scris la nici o foaie studențească și nu primește vizita altora decât propriii lui studenți. Ca anglist, am o mulțime de studenți evrei. Sfidez să poată unul să se plângă[42].

Reformulând, Protopopescu consideră că ar fi scris mai degrabă despre studenți, decât pentru studenți și practică aceeași diferențiere rigidă și inconsistentă între activitatea de catedră și cea de publicist „antrenor”, așa cum singur se eticheta. În aceeași perioadă, însă, un raport al Siguranței notifica prezența lui Protopopescu la Universitatea din Iași, la o conferință a Ligii Culturale, unde ținea o prelegere despre *Democrație* unui grup de studenți. Discursul reproducea conținutul editorialelor sale din presă, criticând lipsa de conținut a modelului democratic, aflat în subordinea „confreriei iudeo-masonice” și a presei evreiești. Alternativa statului național, propusă de profesor după modelul Italiei și al Germaniei, a primit aprecierile publicului[43].

Că susținerea sa se îndrepta către partea distinctă a tineretului naționalist reiese și din antiteza pe care o schițează între studenții legionari sau lăncieri și tineretul angrenat în proiectul regal conceput ca alternativă la acțiunile legionare. Tinerii de sub îndrumarea Oficiului de Educație a Tineretului Român, creat în 1934 și coordonat de sociologul Dimitrie Gusti, ar fi fost „lipsit de vibrația românească de sacrificiu pe care *celălalt* tineret o are”. Protopopescu blama tineretul „ținut în confort” din cadrul Străjeriei sau cel premilitar, de lipsa abnegației și jertfei[44]. Nemulțumirea sa decurgea și din blazarea acelor tineri care au rămas fideli naționalismului, mai ales în Bucovina: „Aici, dacă se mai plâng câțiva studenți cu inima voinic purtată ca un corn de-al lui Ștefan pe buze!”. Bucovina rămăsese pentru anglistul de la Călărași exemplul suprem de „exces de străinism”[45], iar decizia Ministerului Instrucțiunii de a limita, în 1935, numărul de studenți pentru a redresa șomajul absolvenților nu părea a avea decât valoarea unei jumătăți de măsură. Protopopescu exclama: „De ce nu se ia o singură măsură curajoasă, radicală?”, sugerând impunerea unui *numerus clausus*[46].

---

[42] Dragoș Protopopescu, „Studențimea, iar studențimea”, în *Porunca Vremii*, nr. 113, 18 mai 1935, p. 1.

[43] ACNSAS, fond Penal, dosar 016602 – Dragoș Protopopescu, vol. 2, f. 9-10.

[44] Dragoș Protopopescu, *O.E.T.R.*, în *Porunca Vremii*, nr. 138, 21 iunie 1935, p. 1.

[45] Idem, „Numerus valachicus în Bucovina”, în *Porunca Vremii*, nr. 139, 22 iunie 1935, p. 1.

[46] Idem, „Dr. Gerota și studențimea”, în *Porunca Vremii*, nr. 158, 16 iulie 1935, p. 1.

Noul an universitar 1936-1937 debutează cu memoriul Uniunii Naționale a Studenților Creștini din România prin care se cerea deschiderea anului școlar cu o slujbă bisericească. Inițiativa a fost respinsă de autorități. Cu acest prilej, Protopopescu vine în întâmpinarea doleanțelor studențești, acuzând relația deficitară între tineri și profesori, dar și nivelul slab de pregătire al acestora din urmă. Cu toate acestea, notează el, „studentul naționalist e azi un om întreg, nu știu prin ce miracole. În orice caz, nu prin miracolul universitar”[47]. În primăvară, un incident de la Facultatea de Matematică din Cernăuți, dintre un profesor și un student evreu surprins în timp ce copia la examen, provoacă un adevărat scandal între studenții creștini și cei iudaici. Protopopescu discută la rându-i situația, reiterând una dintre impresiile sale constante legate de diferențele dintre evreii vechi, regățeni (percepție pozitivă), și cei noi, galițieni, neasimilabili (percepție negativă)[48]. Problema evreiască va fi din nou pusă pe tapet și la Congresul studențesc de la Târgu Mureș din primăvara 1936, care nu va fi lipsit de momente tensionate ce au implicat inclusiv studenți bucovineni, arestați, dar puși în libertate la scurt timp[49].

Adevărata mea familie politică[50]

Începutul anului 1937 îl găsește pe Protopopescu la cârma publicației *Buna Vestire* – pe care o va conduce până în 1938. Finanțat de Mihail Manoilescu, ziarul avea un pronunțat discurs de dreapta, susținător al Gărzii, fără a fi încă organul oficial. Anglistul semnează editoriale în aceeași manieră critică la adresa politicii interne, cu o atenție încordată către politica Germaniei.

De altfel, viața studențească este marcată în acest an de modificările aduse legii universității din 1937 (Legea Ștefănescu-Goangă)[51], inițiate ca urmare a incidentelor ce au culminat cu atentatul comis la Iași asupra profesorului Traian Bratu. Se interzicea astfel apartenența la orice grupare politică, pentru a facilita menținerea ordinii. Vizată *de facto* era însă Mișcarea Legionară, ceea ce a atras critica acidă a profesorului Protopopescu încă din faza de proiect a legii[52]. În contextul alegerilor din 1937, Protopopescu reia propaganda legionară, exprimându-și susținerea pentru partidul Totul pentru Țară. Redacția preia nu doar simbolistica discursivă legionară, ci și elementele vizuale, inclusiv prin adoptarea codurilor de conduită și vestimentație[53]. Profesorul semnează constant

[47] Idem, „La un nou an universitar”, în *Porunca Vremii*, nr. 228, 4 octombrie 1935, p. 1.

[48] Idem, „Nemaipomenitul caz de la Cernăuți”, în *Porunca Vremii*, nr. 350, 12 martie 1936, p. 3.

[49] Radu Florian Bruja, *op. cit.*, 2012, p. 93.

[50] Formulă utilizată de Protopopescu într-un interviu de promovare a trilogiei *Fortul 13 – Tigrii*, în „D.D. Protopopescu ne inițiază în secretele Fortului 13”, în *Porunca Vremii*, nr. 351, 13 martie 1936, p. 1.

[51] Legea pentru completarea unor dispoziții din legea pentru organizarea învățământului universitar, în *Monitorul Oficial*, Partea I, nr. 69, din 24 martie 1937.

[52] Dragoș Protopopescu, „Comedia universitară”, în *Buna Vestire*, nr. 8, 2 martie 1937, p. 1.

[53] Roland Clark, *Sfântă tinerețe legionară. Activismul fascist în România interbelică*, Iași, Editura Polirom, 2015, p. 162.

editoriale de fundamentare a antisemitismului, rasismului și anticomunismului, ambalate într-un discurs puternic încărcat de misticism și dacism: „Moța mă duce cu gândul la viața viitoare și arhangheli. Dar el a murit ca un Dac. Strictețea morții lui, spontaneitate, măreția ei netârguită, ne aduc aminte de o căpetenie de Sarmizegetusă”[54].

În acest context s-a derulat și celebra anchetă *De ce cred în biruința mișcării legionare?*, ai cărei respondenți provin în mare măsură din mediul universitar. Răspunsurile unora precum Sextil Pușcariu sau Dan Rădulescu reflectă, de fapt, imaginea idilică a studentului legionar asociată cu ideea de jertfă, muncă, purificare etnică. Aceeași imagine este transpusă de Protopopescu și în romanul *Tigrii*, îmbibat de motive ale discursului legionar. Jertfa, moartea, spiritul haiducesc l-au condus pe autor la asocierea legionarilor cu specia felinelor. Pericolul emanat de pornirile violente sunt însă trivializate, chiar cu o oarecare duioșie paternă: „Tigrii, în primul rând, se *hârjoneau*. Teribilul joc legionar. Jocul puilor de tigri. Din care nu lipsește mârâitul, laba grea, rânjetul și eventual colțul înfipt în carnea preopinentului”[55]. Jocul e însă doar aparent și ar reflecta, de fapt, puterea de sacrificiu legionar în fața morții: *„Jocul de-a moartea* e suprema artă legionară”[56]. Între „tigri”, Protopopescu îi distinge cu mândrie pe tinerii bucovineni: „Voinici ca fagii, așezați ca albastrul pe colinele moldovene, frumoși ca luna și buni ca duminicele”[57]. Dimensiunile prezenței legionarilor în închisoare sunt hiperbolizate, ca de altfel întreaga pledoarie pentru Mișcare. În *Tigrii*, autorul își pierde aplombul pamfletar din *Fortul 13*, părând uneori copleșit de această „forță” pe care o proiectează într-un inexplicabil și naiv misticism: „Legionarul e un om care face istorie cu ajutorul religios al morții. A fi legionar înseamnă a avea o idee istorică despre viață”[58].

Rezultatul alegerilor, urmate apoi de instaurarea dictaturii regale, uciderea lui Codreanu și dizolvarea Mișcării Legionare au determinat „trădarea” și ieșirea lui Protopopescu din scena propagandei politice. A fost închis în mai 1938 pentru activitate legionară, suspendat timp de doi ani din activitatea didactică începând cu 10 iulie 1938, sub acuzația de „încălcare a legii pentru apărarea ordinii de stat”[59]. Era a doua oară când își „sabota” cariera pentru crezul politic. De această dată, însă, relația cu legionarii se deteriorează profund[60]. Nu

---

[54] Dragoș Protopopescu, „Casta biruitoare”, în *Buna Vestire*, I, nr. 5, 26 februarie 1937, p. 1.

[55] Idem, *Tigrii*, vol. 1, București, Editura Cugetarea, 1938, p. 121.

[56] *Ibidem*, p. 173.

[57] *Ibidem*, p. 245.

[58] *Ibidem*, vol. II, p. 77.

[59] *Anuarul Universității Regele Carol al II-lea din Cernăuți pe anul de studii 1937-1938*, Cernăuți, Institutul de Arte Grafice „Glasul Bucovinei”, 1938, p. 18.

[60] Conform unor note ale Siguranței din iunie 1938, tensiunile cu legionarii începuseră în lagărul de la Miercurea Ciuc, unde Protopopescu criticase acțiunile lui Codreanu. Desprinderea de Mișcare ar fi instituit printre legionari și teama că alți intelectuali, mai ales Nae Ionescu, ar fi putut urma calea lui Protopopescu pentru a-și asigura biletul spre libertate, cf. ACNSAS, fond Penal, dosar 016602 – Dragoș Protopopescu, vol. 2, f. 71, 77.

însă și iremediabil. Conform unei note a Siguranței din 25 octombrie 1944, în timpul refugiului la Sibiu, Protopopescu ar fi fost implicat, împreună cu sociologul Traian Herseni, în organizarea rezistenței legionare-germane în Ardeal[61].

Evoluția relației sale cu Mișcarea va fi însă taxată și de colaboratori și de Protopopescu, în 1933. Nichifor Crainic notează despre acesta din urmă: „[…] se grăbise să îmbrace cămașa verde, cum avea să se grăbească s-o lepede"[62], urmând ca după câtiva ani să adauge despre anglist și despre un alt coleg legionar (profesorul Grigore Cristescu) că ar constitui „un exemplu dezgustător de lașitate în fața judecății, lepădând de frică toate credințele pentru care jurase și se bătuse în piept"[63]. În aceeași manieră își exprimă disprețul și Constantin Argetoianu față de declarația din presă a lui Protopopescu de „repudiere" a Gărzii:

> O mai imundă dovadă de platitudine sufletească mai rar se poate întâlni! Aceștia erau oamenii cu care *Căpitanul* voia să regenereze moralitatea românească! Aceștia sunt oamenii care prin foile lor de șantaj ne tratau pe noi de *bestii* și de *vânduți*[64]!

Protopopescu avea să fie reintegrat la catedră după mai puțin de un an, la 15 aprilie 1939[65]. Despre repunerea sa în funcție se discută într-o corespondență ce implica reprezentatul Consiliului Britanic la Cernăuți, profesorul Francis Y. Thompson. Se pare că acesta a preluat Catedra de limbă engleză în timpul suspendării lui Protopopescu, dar, pe parcurs, bunele sale relații cu minoritățile din Bucovina și acceptul de a preda cursuri serale evreilor au atras oprobriul rectorului Ion Nistor[66]. Între timp, Dragoș Protopopescu este reintegrat în învățământ, prin ordinul ministrului Petre Andrei, la intervenția regelui Carol al II-lea[67]. Moneda de schimb pentru o astfel de intervenție fusese probabil promisiunea de întrerupere a oricăror relații cu Garda, ceea ce, în contextul instaurării dictaturii regale, a părut cea mai înțeleaptă decizie. Declarațiile formale și oportuniste de abjurare curgeau de altfel din multe părți, inclusiv de sub condeiul lui Nae Ionescu[68]. În cazul lui Protopopescu, elogiile la adresa regelui nu au întârziat să apară, după același procedeu strategic de exprimare a recunoștinței, utilizat față de N. Titulescu, cu ani în urmă. De ziua lui Carol al II-lea, anglistul își felicita regele: „[…] sunt și rămân, Sire, cu cel

[61] *Ibidem*, f. 9.

[62] Nichifor Crainic, *op. cit.*, p. 238.

[63] *Ibidem*, p. 295.

[64] Constantin Argetoianu, *Însemnări zilnice*, vol. IV, ediție de Stelian Neagoe, București, Editura Machiavelli, 2002, p. 330.

[65] *Anuarul Universității Regele Carol al II-lea din Cernăuți pe anul de studii 1938-1939*, Cernăuți, Institutul de Arte Grafice „Glasul Bucovinei", 1939, p. 17.

[66] The National Archives. Foreign Office 395/665 (P 2624), Francis Y. Thompson to Colonel Bridge, copy of letter, Cernăuți, 3.03.1939, p. 160-161.

[67] The National Archives. Foreign Office 395/665 (P 2074), Hoare to Colonel Bridge, 31.05.1939, p. 162-167. Documentele din cadrul Arhivelor Naționale Britanice mi-au fost puse la dispoziție de către cercetătorul Philippe Blasen, căruia îi mulțumesc pe această cale.

[68] Zigu Ornea, *op. cit.*, p. 238.

mai profund respect, al Majestății voastre prea supus și plecat”[69]. Același procedeu de stimulare a vanităților era utilizat și de colaboratorul mai vârstnic al lui Protopopescu, Nichifor Crainic, care exulta la fiecare schimbare de regim[70].

Evoluția evenimentelor a făcut însă ca Protopopescu să nu mai activeze multă vreme la Cernăuți, căci după cedările teritoriale din 1940 a fost nevoit să se transfere la Universitatea din București. După schimbarea de regim, trecutul legionar l-a urmărit, iar epurările succesive și umilințele l-au răpus. Timorat, s-a mutat în cancelaria de la etajul IV al facultății. Foștii studenți își amintesc cum stătea închis și, în rarele dăți când ar fi vrut să iasă, se uita întâi să vadă cine e pe culoar. În 1948, o primă tentativă de sinucidere, prin tăierea venelor, e urmată de gestul disperat prin care și-a lăsat capul strivit de ascensor[71].

Concluzii

Receptat astăzi ca victima unui destin tragic, Dragoș Protopopescu a fost un om al timpului său, unul din întreaga pleiadă de titrați aflați sub fascinația extremei drepte. Exegeții – și mai puțin apologeții – constată cu regret opțiunea intelectualului anglist de a părăsi turnul de fildeș pe ușa greșită. Oricum vor fi stat lucrurile, câteva aspecte pot constitui baza unor explicații.

Așa cum subliniam anterior, anglistul nu nutrește sentimente naționaliste inoculate și nici nu manifestă un complex al intelectualului provinciei sub ocupație, așa cum se remarcă la mulți adepți ai dreptei din Bucovina. Antisemitismul său e mai degrabă un accesoriu, chiar lipsit de consistență ideologică sau de intenții oportuniste. Reacția față de evrei se înscrie ca parte a concepției sale politice de contestare a democrației ca regim politic favorabil României. Acordarea egalității de drepturi, în opinia sa, favoriza minoritățile, și nu neamul românesc. În aceeași măsură, comunismul punea în pericol unitatea națiunii și securitatea granițelor. Ambele concepții politice erau asociate în mod direct cu influența evreilor. Am arătat cum, în câteva ocazii, Protopopescu nuanțează între așkenazi și sefarzi, între evreii bogați și cei săraci. Primii din ambele categorii sunt trași la răspundere: așkenazii, ca „străini veritabili”, iar „evreii bogați” ca dăunători ai economiei românești. Iudeo-bolșevismul și presa evreiască sunt țintele permanente, atât în publicistică, cât și în romane sau discursuri. Debarasarea de „țapul ispășitor” este soluția pe care universitarul o propune în același ton cu promotorii antisemiți. O totală lipsă de empatie este relevată și de o notă a Siguranței din 1942, care indică aprecierea adusă politicilor antonesciene, mizând pe faptul că problema evreiască se poate rezolva doar prin strămutarea acestei populații într-o anumită parte a globului.

[69] În Lucian Boia, *Capcanele istoriei*, ediția a II-a, București, Editura Humanitas, 2012, p. 140, conform documentului preluat din ANR-ANIC, fond Casa Regală, 204/1938, f. 54.

[70] George Voicu, „Antisemitismul lui Nichifor Crainic”, în *Holocaust. Studii și cercetări*, vol. 1, nr. 1, 2009, p. 75-77.

[71] Zoe Dumitrescu-Bușulenga, *Contemporanii mei. Portrete*, București, Editura Niculescu, 2008, p. 188.

În opinia lui Protopopescu, strămutarea ar fi alternativa dezirabilă la exterminare, iar aceasta nu din considerente neapărat umanitare, cât pentru a preveni oprobriul asupra poporului român[72].

Influenţa celor opt ani petrecuţi în Anglia este covârşitoare şi se manifestă în multe aspecte ale personalităţii lui Protopopescu, de la adoptarea umorului britanic cu care scrie, de exemplu, *Fortul 13*, la coloratura stilului polemic din publicistică. Mai mult, prezenţa sa, aşa cum este rememorată de foştii studenţi[73] sau de pasajele autodescriptive, aminteşte permanent de alura unui *dandy*[74]. Conexiunea cu mediul britanic şi dorinţa – naivă – de a reproduce societatea de acolo în spaţiul românesc sunt mărturisite şi în declaraţia dată Siguranţei în arestul de la Jilava, la 22 februarie 1934[75].

În acest sens, Protopopescu apreciază şi activitatea de la *Calendarul*, unde în 1932 s-ar fi ataşat unui naţionalism moderat şi constructiv, departe de orice extremism, evoluţia sa în această direcţie fiind treptată. Revenind în ţară, anglistul s-a pliat deci pe modelul de naţionalism autohton, apropiindu-se de legionari – mai ales după perioada primei detenţii –, deşi interesele şi structura sa intelectuală se intersectau anevoios cu apelul la valorile creştine ca matcă a identităţii româneşti. Practic, din temele discursului legionar, Protopopescu a decupat elementele ce ţin de latura anticomunistă, anti-„iudeo-bolşevică", alegând să susţină această mişcare mai ales pentru poziţia sa revoluţionară, anti-sistem. Din această perspectivă, legionarismul s-a pliat pe spiritul său pamfletar, libertin. Era cea mai potrivită grupare dinspre care să critici cu aplomb puterea și pe care să o opui, prin antinomie, puterii. În acest angrenaj își găseau locul și studenții naționaliști pe care Protopopescu i-a apreciat și susținut, contribuind, prin scrisul său, la întreținerea atmosferei antisemite din universitate.

Mai târziu, în romanele sale, dar şi în publicistica din campania electorală din 1937, Protopopescu preia temele „romantice" şi exaltarea specific legionară, lansându-se în pledoarii propagandistice care puneau în centru figura liderului carismatic. De fapt, Protopopescu a căutat probabil un lider în generația sa de talia celor pe care i-a identificat în istoria britanică. L-a recunoscut în Zelea Codreanu.

---

[72] ACNSAS, fond Penal, dosar 016602 – Dragoș Protopopescu, vol. 2, f. 1, 2.

[73] Inteligent, erudit, vioi, cu umor, foarte bun pedagog, elegant, cu diplomație. Bun orator, începea cursul cu o vorbă de duh, apoi continua cu un discurs fascinant, „la antipodul retoricii clasice". Se mişca permanent. „Glasul îi era lipsit de sonorități de tenor, ba chiar împiedicat de o ușoară sâsâială." „Cursul se încheia în ropote de aplauze", nota una dintre studentele lui Protopopescu. Zoe Dumitrescu-Bușulenga, *op. cit.*, p. 185.

[74] Aceeași eleganță opulentă trena de altfel și la Nae Ionescu, dar, probabil, „păcatul" bunăstării se compensa cu aportul intelectual de care legionarii aveau totuși nevoie, cf. Zigu Ornea, *op. cit.*, p. 230.

[75] „Ca produs al educaţiei şi culturii engleze, ca unul care mi-am petrecut cea mai bună parte a vieţii mele în ţara cea mai cinstită şi la *poporul cel mai naţionalist din lume* [subl. mea], am venit în ţară cu marea dorinţă de a vedea [România] la fel de cinstită şi conştientă de interesele sale". ACNSAS, fond Penal, dosar 016602 – Dragoș Protopopescu, vol. 1, f. 51.